

PEDAGOGY AND EDUCATION

UDC 81.161.2: 378.631

Варнавська Інна В'ячеславівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет», Україна

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «АГРОНОМІЯ»**

***Анотація.** Стаття присвячена проблемам формування мовленнєвої культури фахівців. Визначено комплекс методів формування комунікативної культури майбутніх фахівців аграрного напрямку. У дослідженні позначено основні засади спілкування, спираючись на які, можна оволодіти необхідними комунікативними вміннями. Проаналізовано найважливіші пізнавальні методи комунікативної культури: метод самостійного навчання (самоосвіта), інформаційно-рецептивний, проблемний методи і метод евристичної бесіди. Досліджено елементи, які відіграють важливу роль у формуванні мислення майбутніх фахівців-агрономів. Доведено, що педагогічні методи необхідно добирати з урахуванням дидактичної мети, характеру і змісту навчального матеріалу.*

***Ключові слова:** комунікативна культура, методи навчання, фахівці агрономічного напрямку, проблемний метод, засади спілкування, заняття з української мови (за професійним спрямуванням).*

Постановка проблеми. У процесі комунікативних відносин важливого значення набувають невербальні засоби та інші складові ставлення співбесідників один до одного, а також до тих питань і проблем, що обговорюються, але провідне значення має – слово, голос мовця. Адже, співрозмовник завжди тримає як аргумент певні беззаперечні факти, які

допомагає відстояти свою позицію. Вирішального, істотного значення у таких випадках не мають навіть голос і його особливості: тембр, темп, а також динаміка звучання. І тільки слово, його лексичне значення, а за ним і його “живе”, безпосереднє звучання, позначають право на вирішальне значення. Тому нам імponує позиція А.Й. Капської щодо “педагогіки живого слова” [5]. Знаходимо все більше підтверджень значеннєвого місця індивідуально-особистісного формування виховних аспектів як унікального і неповторного створіння, автори надають цьому велику кількість переконливих доказів. Але залишаються поки що не визначеними роль, особливості, специфіка, значення і місце самореалізації і саморегуляції шляхом комунікативної (мовленнєвої) діяльності, але й педагогічні аспекти, соціально-педагогічні та методичні умови формування таких умов.

Провідною і найважливішою складовою спілкування є слово (його лексичне значення), адже у ньому втілюється рівень інтелекту мовця, образне вираження його ставлення до теми мовлення, оцінювання мовленнєвої ситуації. Спостереження за позитивним і негативним спілкування, вивчення психолого-соціологічної його сутність, дають можливості з’ясувати педагогічні умови поліпшення і вдосконалення процесу спілкування, визначають комунікативну культуру фахівців різних напрямів. Шляхом експериментів дійшли висновку, що основним і важливими завданням навчання і освіти є виховання індивіда, здатного до саморегуляції і самовираження засобами слова, мовних засобів різних рівнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Протягом останніх десятиліть до цієї теми зверталися мовознавці, лінгводидакти, психолінгвісти Н.Бабич, О.Біляєв, В.Головін, С.Єрмоленко, А.Коваль, Г.Костюк, В.Мельничайко, Л.Паламар, М.Пентилюк, С.Шевчук та інші. На думку Н.Бабич, мовлення забезпечується багатьма факторами, які треба враховувати при формуванні комунікативних умінь і навичок [1]. В.Виноградов зазначав, що питання мовної культури повинні розглядатися у двох аспектах,

один з яких, об'єктивно-історичний, стосується мовної системи на певному етапі її розвитку, стану її вивчення і нормування (цей аспект міг би бути названим культурою мови); другий, нормативно-стилістичний, – пов'язується з дослідженням мовленнєвої практики носіїв мови, з прагненням вплинути на неї, забезпечити дотримання норм (йдеться про культуру мовлення) [4].

Формування комінукативної культури фахівців різної професійної спрямованості, особливо у вищих навчальних закладах, досліджували Г.Д.Берегова, Р.С.Гуревич, О.М.Семенов, Л.О.Сікорська, Н.Л.Тоцька та інші. Ці аспекти недостатньо дослідженні у професійній діяльності фахівців напряму агрономія, тому **метою статті** є визначення особливостей формування комунікативної культури майбутніх агрономів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У дослідженні ми спиралися на те, що для пошуків оптимальних шляхів саморегуляції і самореалізації найдоцільніше враховувати те підґрунтя, яке є універсальним, доступним, і таким, що ним може скористатись, при бажанні, кожна людина. Такими найпростішими умовами є педагогічні (бо кожен навчається, отримує обов'язкову освіту, здобуває професію), а засобами впливу є мовленнєві: слово, його звучання, наприклад темп і тембр мовлення, стиль і тон вираження тощо. Йде мова про те, що особа, яка спирається на конкретні ідеї, інформацію може самостійно, особисто формувати свій шлях до успіху, до омріяної професії. А допомагає їй обирати і долати цей шлях – педагог. Таким чином, педагогіка покликана з'ясувати провідні, найважливіші засади формування основ оптимального варіанту спілкування, основною складовою якого є слово, мовленнєві засоби різних мовних рівнів. Ці засади є найдоречнішими під час формування комунікативної культури майбутніх фахівців-агрономів.

Визначимо найважливіші аспекти спілкування, які допоможуть спеціалістам агрономічного спрямування оволодіти необхідними вміннями:

– опрацювання лексичного багатства мови (стійких словосполучень із

врахуванням стилів української мови, ідіоматичних виразів). Мета його засвоєння – адекватне використання, вибір форми, стилю мовлення, який обирається для спілкування, з'ясування питань, визначення настрою, необхідного ставлення до розв'язання спільних питань чи окремих аспектів кожного з них. Джерелом збагачення мовним багатством є друкована література, в тому числі і педагогічна, а також електронні варіанти наукових джерел;

– вибір способу впливу на формування комунікативних умінь може бути прямим і непрямим. Це залежить від вікових, соціально-психологічних особливостей студентів агрономічних спеціальностей у конкретних педагогічних умовах. Способи спілкування повинні змінюватись і в залежності від форм і видів занять. Колективні, групові, індивідуальні заняття вимагають зміни стилю спілкування шляхом вибору відповідних мовних засобів;

– зразки, еталони, приклад педагога у процесі спілкування є ефективними засобами впливу на манеру спілкування. Але дієвими вони є у паралельному використанні з іншими методами і прийомами;

– врахування психологічних аспектів: позитивних оцінок, висловлювання схвалення, підтримки за допомогою доречного слова, влучного мовного засобу.

Важливою складовою формування елементів мовленнєвої культури є подолання ускладнень, особливо у тій ситуації, коли фахівець потрапляє в нові для нього обставини, може здійснюватись різними засобами, але найпершим, найпростішим і найдоступнішим є слово. Адже воно використовуються під час будь-яких обставин: співчуття, радості зустрічі, визначення ситуації як надійної, як сприятливої. Ці аспекти важливі, коли стосуються сфери мовлення, нам імponує думка Г.Д.Берегової: «Вивчення особливостей використання мовних засобів окремими людьми чи певними суспільними групами в комунікативних цілях стосується сфери мовлення» [3, с.23].

Комунікативна культура майбутніх фахівців агрономічного напрямку є одним із провідних чинників їх успішної професійної діяльності, яка забезпечується знанням мовних та етичних норм і правил, усвідомленням

власного комунікативного потенціалу, можливості зацікавити партнера в отриманні послуги, спрогнозувати комунікативну взаємодію та здійснити її в оптимальній для конкретної ситуації формі. Тому на формування таких якостей і спрямована методика формування комунікативної культури майбутніх агрономів, яка проектувалася з урахуванням форм теоретичного (лекція, практичне заняття) і практичного (виробниче навчання, заняття у навчальній майстерні, навчально-виробнича і виробнича практика) навчання, а також форм самоосвіти (самостійне вивчення роботи агропідприємств, спостереження за комунікативною діяльністю працівників цих підприємств, педагогів, одногрупників тощо) [8].

Для формування комунікативної культури фахівців агрономічного спрямування необхідно добирати методи, які стимулюють активний розвиток професійно-комунікативних компетенцій під час навчально-виховної й навчально-виробничої діяльності у виші.

Враховуючи основні класифікації методів дидактики, під час занять з української мови (за професійним спрямуванням) вважаємо за необхідне використовувати: методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності (словесні, наочні та практичні методи, реалізовані індуктивно або дедуктивно під керівництвом викладача або самостійно в репродуктивному або продуктивному напрямках); методи стимулювання і мотивації навчальної діяльності (методи мотивації навчально-пізнавальної діяльності, а також методи стимулювання інтересу до отримання професії); методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчальної діяльності студентів (методи усного, письмового і практичного контролю й самоконтролю, а також тестування рівня знань і умінь студентів).

У комунікативного розвитку майбутніх фахівців повинні брати участь усі педагоги, які з ними працюють, тому що в такий спосіб студенти мають змогу щоденно тренуватися в комунікативній діяльності під керівництвом викладачів. При цьому педагогічні методи мають добиратися з урахуванням дидактичної

мети, характеру і змісту навчального матеріалу, спрямовуватися на активізацію мисленнєвої діяльності студентів, усвідомлення ними необхідності розвитку професійно-комунікативних якостей, формування навичок оброблення, систематизації, засвоєння професійно значущої інформації, що надходить із різних інформаційних, наукових джерел. У комплексі методів формування комунікативної культури майбутніх фахівців аграрного напрямку, за доцільне варто виділити три групи: пізнавальні, тренувальні й методи контролю.

Так, до пізнавальних методів відносимо: метод самостійного навчання (самоосвіта), інформаційно-рецептивний, проблемний методи і метод евристичної бесіди. Розглянемо їх докладніше.

До методів самоосвіти належать передусім такі, що розвивають рефлексивні якості особистості: самоспостереження, самоаналіз, самотестування, самоконтроль, саморегуляція тощо.

Пропонуємо на заняття з української мови (за професійний спрямуванням) завдання:

1. Прочитайте уривок тексту. Визначте: стиль, функційні ознаки, мовні особливості.

Типовий листок складається з трьох частин: листкової пластинки, черешка і прилистків. Однак, не всі листки завжди мають ці частинки. Розрізняють прості і складні листки. У простого листка одна листкова пластинка, у складного – кілька простих листочків, які прикріплюються своїми черешками до спільного черешка. Розрізняють перисті, пальчасті і трійчасті складні листки.

Біля основи листка багатьох рослин є різної форми вирости, які називають прилистками. Їх наявність є характерною ознакою деяких родин (бобових, розових, гречкових).

Листкова пластинка – це головна частина листка, де здійснюються всі основні його функції. Розрізняють листки округлі, овальні, голчасті, яйцевидні, довгасті, ланцетні тощо [7].

2. Прочитайте речення. Зробіть орфографічно-пунктуальне редагування тексту. Доведіть доцільність такого виправлення.

Біля основи довгих волосків клітини епідерми великі підвищуються над поверхнею листка. Епідерма вкрита кутикулкою. Продихові апарати є і на верхній і на нижній епідермі. Провідні пучки закриті колатеральні, ксилема повернена до верхнього боку листка флоема до нижнього. Пучки двох розмірів великі і малі. Кожен пучок оточений округлими тонкостінними обкладовими клітинами. Вважають що вони грають роль фізіологічного бар'єра, що регулює рух речовин так само як ендодерма осьових органів. Мезофіл складається з більш або менш однорідних клітин розташованих віночком навколо дрібних пучків. У середній потовщеній частині пластинки мезофіл розташований лише з нижнього боку решта простора вповнена великими клітинами які не містять хлоропластів [7].

Значущість інформаційно-рецептивного методу для формування комунікативної культури майбутніх фахівців-агрономів полягає в активізації психічних когнітивних процесів (уваги, сприймання, пам'яті, уяви, репродуктивного мислення) передусім для формування гностичної, мисленнєвої і перцептивної компетенцій гносеологічно-когнітивного компоненту.

3. Прочитайте текст. Перекажіть його із дотриманням мовних норм української мови.

Фотосинтез є основним джерелом утворення органічних речовин. Це єдина реакція в природі, завдяки якій атмосфера землі збагачується киснем. Здійснюється фотосинтез переважно в листках і основним процесом, який визначає продуктивність рослин. Тому, загальна поверхня листків у рослин дуже велика. Між розмірами листків і продуктивністю рослин існує пряма залежність. Збільшення площі листової поверхні є одним з основних шляхів підвищення врожаю. У зв'язку з цим академік А.О. Нечипорович запропонував поняття фотосинтетичних потенціалів і зробив розрахунки їх. Фотосинтетичний потенціал – це загальна площа активної листової поверхні на 1 га посіву за

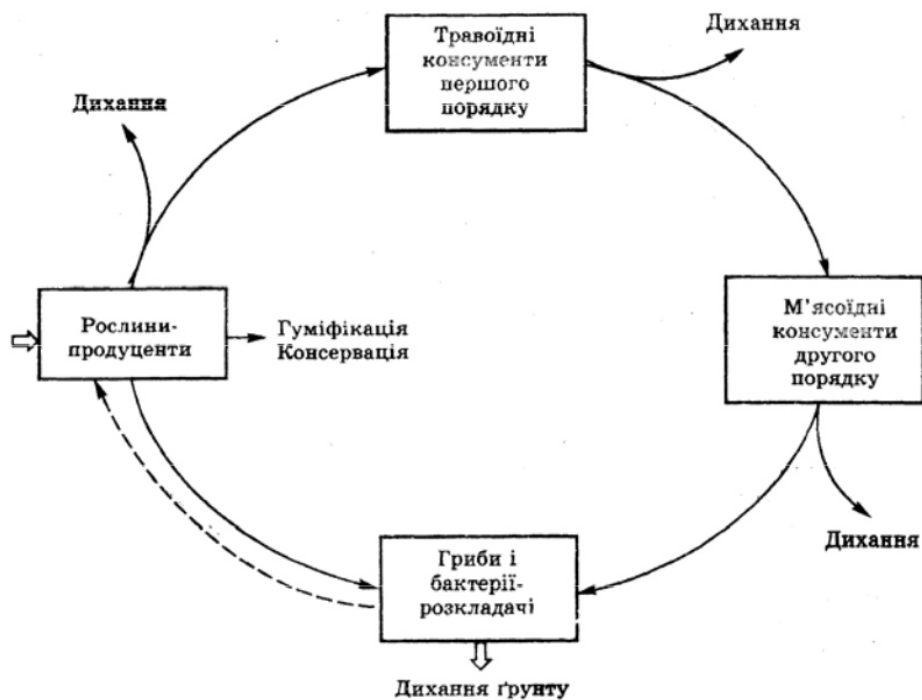
вегетаційний період, помножена на кількість днів фотосинтетичної роботи. Підвищуючи врожайність сільсько-господарських культур, треба прагнути насамперед до того, щоб мати посіви з більш високими показниками фотосинтетичних процесів.

Інтенсивність фотосинтезу визначається показником чистої його продуктивності – кількістю сухої речовини, яку утворює 1 м² листкової поверхні за добу. У середньому він становить 4–5, у злаків – 6–8 г.

Для фотосинтезу потрібне одночасне надходження світла, тепла, води, вуглекислого газу й елементів мінерального живлення з ґрунту [7].

Для розвитку в студентів творчого мислення й накопичення досвіду творчої професійно-комунікативної діяльності необхідно сформувати у них професійне мислення, під яким слід розуміти здатність майбутнього фахівця творчо вирішувати професійні завдання. Важлива роль у формуванні такого мислення належить проблемному методу, суть якого зводиться до створення ситуацій, в яких студенти, спираючись на отримані раніше знання, змушені самостійно шукати рішення.

4. Розгляньте рисунок, складіть тези з теми «Кругообіг речовин і енергії в біосфері» [7].

Для позитивного розв'язання актуальних академічних, науково-дослідницьких, громадських, культурно-просвітницьких питань варто створити умови, які б сприяли вступу в контакт з іншими особами (одногрупниками, однокурсниками, активістами групи, завідувача кафедри, декана факультету). Із цією метою необхідно використовувати творчі (але конкретні) завдання, наприклад:

- доберіть найбільш вдалу (коректну, ввічливо-шанобливу) форму звернення до викладача, декана, товариша (2 – 3 варіанти);
- заготуйте вітальні листівки-запрошення на день народження президента фірми, в якій Ви працюєте;
- складіть сценарний план зустрічі закордонної делегації;
- заготуйте текст промови – привітання для керівника Вашої установи, який готується до зустрічі гостей з Македонії;
- напишіть сценарій прийому гостей з Норвегії, які прибудуть для відкриття агрохолдингу у м.Херсоні тощо.

Подібні завдання є надзвичайно ефективними в розвитку комунікативної компетентності студентів, формування індивідуального і групового іміджу під час спілкування. Такі види завдань сприймаються студентами як фахові та як особистіснокорисні для розв'язання повсякденних проблем. А особливо, поєднання індивідуальних, групових і колективних форм навчання із застосуванням усних, фізичних, письмових вправ є обов'язковою умовою успішного формування умінь спілкування. Приклад і показ, можливість вибору слова, виразу обличчя, міміки, пантоміміки посмішки, тембру можуть застосовуватися у різних варіантах, поєднаннях, але спільною умовою є настрій, установка на позитивне ставлення (приємне враження). Адже в системі освіти в цілому доцільно домагатись високого рівня спілкування на різних рівнях.

Одним із методів, які мають найбільший коефіцієнт активності, є евристична бесіда. Вона належить до методів творчої взаємодії викладача й учнів, яка передбачає вирішення проблемного завдання за допомогою прямих і непрямих запитань пошукового характеру. Таким чином, викладач скеровує

учнів на формування нових питань, висновків, правил з опорою на отримані раніше знання і особистий досвід. Під час евристичної бесіди формується допитливість, вміння аргументовано міркувати. Майстерність викладача полягає в тому, щоб серією заздалегідь підготовлених питань спонукати учнів розмірковувати над ними і водночас скерувати їх думки до правильної відповіді та висновків. Наприклад, можна використати питання: «Чому фахівцеві агрономічного напрямку треба мати високий рівень комунікативної культури, адже можна просто підписати контракт?», «Чому підприємствам аграрної сфери потрібні фахівці, які вміють добре налагоджувати контакти?» тощо.

У контексті формування комунікативної культури майбутніх спеціалістів-агрономів цей метод можна використовувати при вивченні як загальноосвітніх, так і професійно-теоретичних предметів. Його проблемність забезпечить реалізацію міжпредметних зв'язків у процесі професійної підготовки, а діалогічність сприятиме розвитку особистісно-комунікативної і комунікативно-рефлексивної компетенцій особистісно-рефлексивного компоненту, усіх компетенцій гносеологічно-когнітивного компоненту, а також лінгво-комунікативної компетенції операційно-технологічного компоненту комунікативної культури майбутніх фахівців напрямку агрономія. Ці аспекти і будуть перспективами подальших досліджень.

Список джерел:

1. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення / Н.Д.Бабич. – Л.: Світ, 1990. – 380 с.
2. Берегова Г.Д. Освітньо-виховний потенціал філософських знань у системі вищої аграрної освіти в Україні: Монографія / Г.Д.Берегова. – Херсон: Айлант, 2012. – 312 с.
3. Берегова Г.Д. Українська мова за професійним спрямуванням / Г.Д.Берегова. – Херсон: Олді-плюс, 2011. – 340с.
4. Виноградов В.В. О художественной прозе / В.В.Виноградов. – М.-Л.: Гослитиздат, 1980. – 360 с.
5. Гуревич Р. Професійна спрямованість як принцип навчання у професійно-технічних навчальних закладах / Р.Гуревич, А.Коломієць // Професійно спрямоване навчання і

- виховання особистості : зб. наук. праць / за ред. Г. П. Васяновича. – Львів : ЛДУ БЖД, 2006. – С. 49–63.
6. Капська А.Й. Педагогіка живого слова / А.Й.Капська. – К.: ІЗИН, 1997. – 139с.
 7. Основи агрономії: Навчальний посібник / Ю.М.Левицька, М.Я.Шевніков, А.В. Бакума. – К.: Аграрна освіта, 2008. – 382с.
 8. Руденко Л. А. Формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах : монографія / Л.А.Руденко. – Львів : Піраміда, 2015. –342 с.
 9. Семеног О. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх економістів [Електронний ресурс] / О. М. Семеног // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – Кривий Ріг, 2013. – С. 266–270. – Режим доступу : lib.iitta.gov.ua/6556/1/Стаття_економ_Семеног_15.04.2013___5.pdf.